

VII. fejezet Ösztönző állam – ösztönző családpolitika

Bevezetés

Magyarországon 2010-ben családbarát fordulat történt. Az azóta eltelt több mint egy évtized aktív és következetes családpolitikájának hatására, amely koherens összhangban működik együtt az ösztönző gazdaságpolitikával, mára Magyarország családbarát országnak tekinthető. A családtámogatások széles és egyre bővülő köre olyan környezetet teremtett, ahol egyre jobb házasságot kötni, gyermeket vállalni és nevelni. Mindezt alátámasztják a népesedési adatok, hiszen Magyarország azon kevés európai állam közé tartozik, ahol még a pandémia ellenére sem volt visszaesés a házassadási és gyermekvállalási kedvben. Az állam pronatalista politikája nem állt meg a koronavírus-járvány kitörésével, sőt a támogatások köre tovább bővült, ami Európában, de az egész világon is egyedülálló eredményeket hozott. A magyar családpolitika vitathatatlan érdeme, hogy még a visegrádi országok közül is kiemelkedve a legnagyobb mértékű növekedést érte el Európában a párkapcsolatok stabilitása és a gyermekvállalás terén: a házasságkötések száma egy évtized alatt megduplázódott, és ma már öt vágyott gyermekből nem három, hanem négy születik meg.

A magyar családpolitika rendszere úgy, mint egy egyre több ágat hozó és lombosodó fa, 2010-hez képest kis cserjéből erős, minden megpróbáltatásnak ellenálló, vastag törzsű és nagy lombkoronával rendelkező fává nőtte ki magát, amelynek ágait a számtalan családpolitikai intézkedés, kedvezmény és juttatás adja. Belőlük áll össze az a nagy és összetett családpolitikai rendszer, amelynek célja a munkán és a családon alapuló családbarát és népesedési fordulat elérése. Ez a néhány éve még lehetetlennek tartott célkitűzés mára elérhető közelségbe került. A magyar családok a legtöbb demográfiai mutató szerint gyarapodnak, bővülnek és sokasodnak, s ezeket a kedvező folyamatokat a járvány sem tudta megtörni. Mindez nem lehetne így az ösztönző állam ösztönző családpolitikája nélkül.

Az ösztönző magyar állammodellben az állam válság idején megszorítások helyett olyan gazdaságösztönző intézkedésekre épít, amelyek vezérfonala a koronavírus-járvány időszakában arányos szigorúságú egészség- és életvédelmi intézkedések és a gazdasági eredmények megőrzése érdekében történő célzott ösztönzés.¹

¹ Lásd részletesen: Parragh Bianka – Báger Gusztáv – Tóth Gergely: A koronavírus-válság újszerűsége és kezelésének első eredményei: az ösztönző állam mint válságkezelő. In Parragh Bianka – Kis Norbert

A visegrádi országok demográfiai helyzete

Jelenleg a demográfiai tél korszakát éli Európa, egyetlen uniós tagállamban sem születik a népesség megtartásához elégséges számú gyermek. A születések száma egyre csökken: 2020-ban összesen 4 millió 47 ezer élve születés történt az Európai Unióban, ami 2,9 százalékkal (közel 121 ezerrel) alacsonyabb, mint 2019-ben, és több mint tízévével (12 százalékkal), 556 ezerrel kevesebb, mint 2010-ben. Európa esetében az „öreg kontinens” jelzője ma már inkább arra az idősödő földrészre utal, ahol egyre kevesebb gyermek születik, ahol üresek a bölcsők.

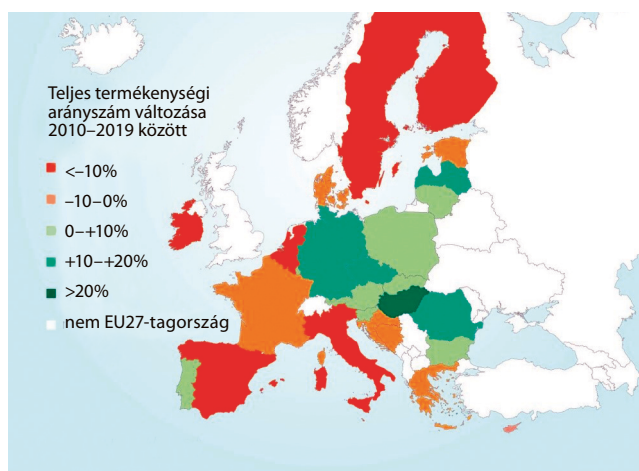
A világ összlakosságán belül folyamatosan csökken az európaiak aránya, 1960-ban a világ lakosainak 20 százaléka volt európai, mára már csak alig 10 százalék, míg 2070-re várhatóan mindösszesen 6 százalék lesz ez az arány. Ezzel párhuzamosan, míg 2004-ben a világ GDP-jének még 28 százaléka, 2017-ben már csak 16 százaléka származott az EU-ból, amelyet a brexit tovább mérsékelte. Mivel a lakosság csökkenése együtt jár a gazdasági teljesítmény jelentős csökkenésével, az EU folyamatosan teret veszít az egyre élesedő globális versenyben. Becslések szerint 2050-re a világ 7 legnagyobb gazdasága közül 6 lesz fejlődő állam, Kína és India vezetésével. Németország a 9. helyre, az Egyesült Királyság a 10. helyre csúszik vissza. A G7-tag Franciaország és Olaszország kiesik az első 10, illetve 20 legerősebb gazdaság közül.² Láthatjuk, hogy az önfenntartás mellett gazdasági szükségszerűség is lenne az európai gyermekek születésének elősegítése. A jól képzett munkaerő már rövid távon is megmutatkozó hiánya mellett középtávon fokozottan felmerül az egyes országok társadalombiztosítási és egészségügyi rendszereinek fenntarthatósága is. Az Eurostat népesedési adatai szerint 1960-ban még átlagosan három fiatal (0–14 éves) jutott minden idős (65 éves vagy annál idősebb) személyre, addig az előrejelzések szerint 2060-ban már minden fiatalra jut majd két idős. Ezért az egyes országok demográfiai helyzetén messze túlmutató jelentősége van a népesedési folyamatoknak, kiemelten a születési számok alakulásának.

Az idősödő Európának egyre nagyobb szüksége lenne arra, hogy több európai gyermek szülessen, hiszen már rövid és középtávon is jelentős kihívást jelent mind a képzett munkaerő hiánya, mind az inaktív idősekről történő gondoskodás. Az idősök generációja eközben több évtizedes becsületos munka után joggal várja azt, hogy elismeréssel és megbecsüléssel tekintsenek rájuk, ne fenntarthatósági problémaként. A legtöbb fejlett gazdaság jelentős munkaerőhiánnyal küzd, különösen igaz ez a magas szintű tudást igénylő munkakörök esetében. Az európai fősodor döntéshozói mégsem említik az európai gyermekek születésének támogatását a megoldások között. Ehelyett a migrációt helyezik előtérbe, illetve mivel az a legritkább esetben oldja a meg „hightech” gazdaságaik képzett munkaerő iránti igényét, fokozottan érvényesül a 2004 óta csatlakozott államok-

(szerk.): *Az ösztönző állam válságkezelése I. A koronavírus-válság kezelésének első eredményei*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 17–64.

² PriceWaterHouse Coopers: *The World in 2050. The Long View: How Will the Global Economic Order Change by 2050?* (2021).

ból az „agyelszívás”, amely jelentősen gyengítheti a küldő ország gazdasági lehetőségeit. A saját erőforrásokra, az európai családokra támaszkodó megoldásokat ritkábban láthatunk, ezek sokkal inkább Európa közép-keleti térségére jellemzőek. A visegrádi országok élen járnak a pozitív példákkal. Mindegyikükre jellemző, hogy a gyermekvállalásra értékként tekintenek, miközben törekszenek arra, hogy az összeegyeztethető legyen a munkavállalással is. Ennek következtében valós választási lehetőséget kínálnak a családoknak, elsősorban az édesanyáknak, hogy amennyiben szeretnének, hosszabb ideig otthon maradhassanak a gyermekükkel (Csehországban, Magyarországon, Szlovákiában akár 3 évig, Lengyelországban 1,5 évig), miközben ezzel párhuzamosan mind a négy ország támogatja a kisgyermekes szülők munkavállalását, akik a kedvező munkaerőpiaci helyzet és az alacsony, az uniós átlagot jelentősen alulmúló munkanélküliség³ – Csehországban a legalacsonyabb, Lengyelországban a második, Magyarországon az ötödik, Szlovákiában a tizenötödik legalacsonyabb az érték – mellett munkába tudnak állni. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy Magyarország lényegesen előrébb jár régiós partnereinél a kisgyermekkorú ellátási lehetőségek biztosítása terén, hiszen az előző 10 évben közel 70 százalékkal növelte a rugalmasabb rendszerbe szervezett bölcsődei férőhelyek számát.

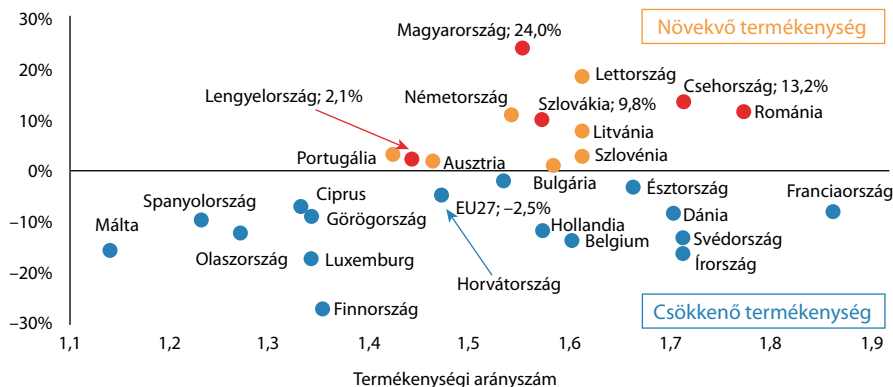
1. ábra: Európában Magyarországon nőtt a legnagyobb mértékben a gyermekvállalási kedv az elmúlt évtizedben (+24 százalék)

Forrás: Eurostat alapján, KINCS

A visegrádi országok családpolitikai eredményei önmagukért beszélnek, az összeurópai trendekkel ellentétes tendenciákat láthatunk. 2010-et követően a visegrádi országokban bővítették a családpolitikai támogatások eszköztárát, új családtámogatási elemek jelentek meg, amelyek hatásai a termékenységi arányszám növekedésében is megmutatkoztak.

³ Az Eurostat adatai alapján. Lásd részletesen: Eurostat: *Unemployment by sex and age – annual data*.

Az innovatív, a családos, nagycsaládos életforma társadalmi megítélésének javítását is célul tűző megoldások bevezetésében élen jár a szorosan együttműködő Budapest–Var-só-tengely.

2. ábra: A gyermekvállalási kedv változása 2010–2019 között az EU27 országokban

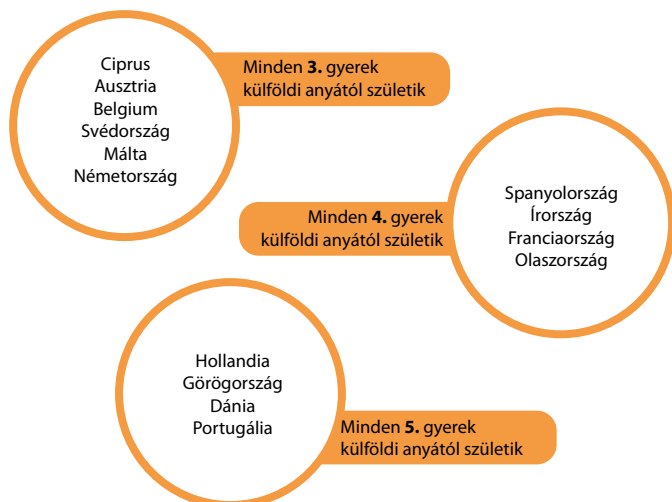
Megjegyzés: 2010 óta Európában nálunk nőtt a legjobban a gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi ráta, közel negyedével. A legnagyobb mértékű csökkenés Finnországban tapasztalható. Az EU27 átlagát tekintve 2,5%-os a csökkenés.

Forrás: KINCS

Az Eurostat adatai szerint a termékenységi arányszám 2010-hez képest Magyarországon nőtt a legnagyobb mértékben, közel negyedével, Csehország a 3., Szlovákia a 6., míg Lengyelország a 10. helyen áll az uniós országok rangsorában. Azon államok közül, ahová akár milliós nagyságrendben áramoltak be a migránsok az elmúlt évtizedben, egyedül Németországban figyelhető meg érdemi emelkedés (11 százalék), a többi elsődleges célországban vagy csökkent (Svédország, Franciaország, Hollandia, Belgium), vagy stagnált (Ausztria) a termékenységet jelző mutató.

A nyugat-európai tagállamokban a lakosság 14,9 százaléka külföldi születésű, míg a közép-kelet-európai tagországokban csak 4,6 százalék (az EU átlaga 12,2 százalék). Ezen belül a nem uniós tagállamból származó, hanem az EU-n kívülről érkezett migráns népesség aránya 8,0 százalék (a nyugati tagállamokban 9,1 százalék, a később csatlakozóknál 3,0 százalék). Vagyis az Európai Unióban élő migráns népesség kétharmada (65 százalék) az EU-n kívülről vándorolt be, és csak egyharmada (35 százalék) érkezett más tagállamból. A migráns népesség 86 százaléka régebb óta tagsággal rendelkező országokban él. A nyugati tagállamokban jóval magasabb (14,5 százalék) az EU-n kívülről származó migránsok aránya a termékeny korú női népességben is, miközben a kelet-közép-európai térségben csupán 3,2 százalék, ráadásul ezek is túlnyomó részben európai kultúrkörből (Balkán, Ukrajna, Oroszország) érkeztek, nem Közel-Kelet vagy Afrika fő migránskibocsátó zónáiból. Hazánk esetében a kárpátaljai és vajdasági magyarok teszik ki ezen csoport jelentős részét. Az EU egészében „a harmadik világból származók”

aránya az említett női populáción belül 11,7 százalék. Különösen magas, egyötödös az e csoportba tartozók részaránya Svédországban (21 százalék) és Spanyolországban (20 százalék), de Ausztriában, Belgiumban és Németországban is 15 százalékos ez az érték.

3. ábra: Európában a gyermekek jelentős része külföldről származó anyától születik

Forrás: Eurostat alapján, KINCS

2019-ben az Európai Unió egészében a születések 5 százaléka volt más tagállamból származókhoz köthető. Ellenben az EU-n kívülről érkezők esetében már jóval magasabb, 16 százalék ez az arány az EU átlagában, vagyis körülbelül minden hatodik újszülött rendelkezik külföldi, az unión kívüli migráns háttérrel. A 14 régi tagállam esetében ez az arány szintén magasabb, 20 százalék – vagyis minden ötödik újszülött érintett –, a 13 új tag esetében viszont csupán 3 százalék.

2019-ben a legmagasabb, mintegy egyharmados az Európai Unión kívüli származásúak aránya – ha a 66 százalékos kiugró értékkel rendelkező Luxemburgot nem vesszük figyelembe – Cipruson (38 százalék), Ausztriában (34 százalék), Belgiumban (33 százalék), Svédországban (31 százalék), Máltán (30 százalék) és Németországban (30 százalék), vagyis a nagyobb népességű tagállamok is érintettek ebből a szempontból. Némileg alacsonyabb, azonban még mindig mintegy egynegyedes a külföldi anyák aránya Spanyolországban (28 százalék), Írországban (26 százalék), Franciaországban (25 százalék) és Olaszországban (23 százalék). Emellett minden ötödik újszülött származik külföldön született anyától Hollandiában (21 százalék), Görögországban (21 százalék), Dániában (21 százalék) és Portugáliában (20 százalék).

Az újonnan csatlakozott tagállamoknál csak a 10 százalék körüli (a jugoszláv múltra visszavezethető) szlovén és horvát adat említésre méltó, az összes többi országnál 5 százalékos vagy az alatti értékek láthatóak. Így a visegrádi országokban a születések túlnyomó többsége, körülbelül 95-96 százaléka honos népességhez köthető, tehát itt még nem jel-

lemző az etnikai, kulturális és vallási szempontból heterogén, kevert népességszerkezet, amely felé a nyugat egyre inkább halad.

Száz 20–39 éves, az EU-n kívülről származó nőre a nyugat-európai „rég” tagállamokban másfélszer több élve születés jut, mint a honos népességből származókra, miközben a 2004 után csatlakozó tagállamoknál, közöttük a visegrádi országoknál csak minimális különbséget láthatunk. Ha a 2019-es, az anya származása szerinti élveszületési arányokat a teljes termékenységi arányszámokra vonatkoztatjuk, egyértelművé válik, hogy Nyugat-Európában a teljes termékenységi arányszám értékei túlnyomórészt már nem a honos népességnek tudhatók be, és ezek az országok még ennek ellenére sem tudják megőrizni a népesedési egyensúlyt, hiszen a nagyarányú migráció ellenére is csökkennek a termékenységi arányszámaik. Tehát ezek az országok még a migráció „segítségével” sem tudják megőrizni a népesedési egyensúlyt és tompítani a népességfogyást, hiszen a nagyarányú migráció ellenére is csökkennek a termékenységi arányszámaik, a 2010-ben még 2-es értéket mutató Svédországban és Írországban 1,71-re, Franciaországban 1,86-ra csökkent a termékenységi ráta. Ehhez képest a nem a migrációra építő, hagyományosabb berendezkedésű visegrádi tagállamok esetében a gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi ráta folyamatos emelkedése figyelhető meg.

A házasságkötések szempontjából hasonlóan kedvező kép rajzolódik ki a visegrádi országok javára, köztük leginkább Magyarországon, ahol 2010 és 2021 között a házasságok száma megduplázódott. 2021-ben már több mint 70 ezren kötöttek házasságot. Utoljára 1986-ban volt a mostaninál több esküvő Magyarországon. A házassodási kedv ilyen mértékű emelkedésével rekordernek számítunk Európában. Csehország és Szlovákia esetében szintén jelentősen nőtt a házasságkötések száma 2010 és 2019 között, azonban vélhetően a koronavírus-járvány miatt bevezetett korlátozó intézkedések hatására 2020-ban mindkét visegrádi országban csökkenést figyelhetünk meg a házasságkötések tekintetében.⁴ A visegrádi országok közül egyedül Lengyelországban csökkent évről évre a házasságkötések száma 2010 és 2020 között.⁵

Öröndöses fejlemény, hogy Magyarországon 2015 óta újra nőtt a házasságban született gyermekek aránya, ezzel Magyarország az uniós középmezőnyben helyezkedik el Csehországgal és Szlovákiával. A házasságban született gyermekek aránya 2020-ban már 70 százalék volt, 11 százalékponttal magasabb, mint 2010-ben, ami azt is jelentette, hogy a 2020. évi születésszám-emelkedés teljes mértékben a házasságban világra jött gyermekeknek köszönhető, és a számuk 18 százalékkal emelkedett, míg a házasságon kívül születetteké 19 százalékkal csökkent.⁶

Az Eurostat, valamint a nemzeti statisztikai hivatalok adatbázisait vizsgálva láthatjuk, hogy valamennyi visegrádi országban csökkent a válások száma az elmúlt tíz évben. Hazánkban utoljára hat évtizeddel ezelőtt, 1958-ban volt ilyen kevés válás, ami jól tük-

⁴ Statistical Office of the Slovak Republic: *Slovak Republic in Figures 2021* (2021. október 20.); Czech Statistical Office: *Statistical Yearbook of the Czech Republic 2021* (2021).

⁵ Statistics Poland: *Statistical Yearbook of the Republic of Poland 2021* (2021. december 29.).

⁶ KSH: *Népmozgalom, 2020* (2021).

rözi azt a tendenciát, hogy nemcsak több házasság kötöttet, hanem azok tartósabbnak is bizonyulnak. Az Eurostat által nyilvántartott abortuszok esetében is kiemelten kedvező változásokat láthatunk Csehországban, Magyarországon és Szlovákiában is, egyedül Lengyelország esetében (a lengyel szabályozás jelentősen szűkebb körben engedélyezi a terhességmegszakítást) figyelhetünk meg növekedést. Hazánkban 1954 óta 2020-ban végezték a legkevesebb abortuszt, a házasságokban közel felére, házasságon kívül közel kétharmadára esett vissza a terhességmegszakítások száma.

A hagyományos házasság, a család relativizálása, értéktelenítése, számos esetben negatív kontextusba helyezése egyre inkább mindennapossá válik a fősodor politikai diskurzusában és annak médiamegjelenéseiben. Ezzel párhuzamosan az alternatív családmódok és párkapcsolati formák népszerűsítése a gondosan irányított európai közbeszéd egyik központi témájává vált. Az elmúlt időszakban nyilvánvalóvá vált, hogy míg az alternatív családformák elfogadása mellett különféle csoportok kardoskodnak, addig az egyesek által maradinak beállított hagyományos családok mellett igen kevesen emelik fel hangjukat annak ellenére, hogy az európai polgárok még mindig kiállnak a tradicionális családi értékek mellett.

Erre világított rá a Századvég Politikai Iskola Alapítvány a Kopp Mária Intézettel együttműködve, amikor 2020-ban hiánypótló reprezentatív felmérést készített Európa országaiban a családokkal kapcsolatos attitűdökről.⁷ A felmérés igazolta azt az előfeltevést, hogy a család meghatározó fontossága az európai emberek életében. Az Európai Unió alapító országai és a 20. században csatlakozott tagállamok állampolgárainak 90 százalékának fontos, avagy nagyon fontos a családja, míg a visegrádiak esetében ez az adat még magasabb: 96 százalék. Feltehetően a családot háttérbe szorító szocialista, kommunista örökség miatt a családnak a közép-kelet-európai polgárok életében van a legnagyobb jelentősége.

Amikor az ideális gyermekszámról kérdezzük az európaiakat, akkor a „nyugati” tagállamok polgárainak 61 százaléka szeretne két, 17 százaléka három vagy több gyermeket, miközben mindösszesen 5 százalékuk idealizálja a gyermektelen életformát. A visegrádiak esetében a kétgyermekes családmódot preferálók aránya hasonló, azonban körükben 27 százalék szeretne nagycsaládot, miközben 3 százalékuk képzeletben gyermektelenül az életét. Magyarország esetében 46 százalék szeretne két, 45 százalék három vagy több gyermeket, miközben a válaszadók mindösszesen 1 százaléka tudja gyermektelenül elképzelni az életét. Csehország esetében 70 százalék szeretne két, 20 százalék három vagy több gyermeket, miközben a válaszadók mindösszesen 2 százaléka tudja gyermektelenül elképzelni az életét. Lengyelország esetében 60 százalék szeretne két, 24 százalék három vagy több gyermeket, miközben a válaszadók mindösszesen 4 százaléka tudja gyermektelenül elképzelni az életét. Szlovákia esetében 63 százalék szeretne két, 28 százalék három vagy több gyermeket, miközben a válaszadók mind-

⁷ KINCS: *Európa Projekt – család kérdéskör: A magyar az egyik legcsaládcentrikusabb nemzet* (2021. január 19.).

összesen 1 százaléka tudja gyermektelenül elképzelni az életét. Összehasonlításképpen érdemes ideidézni a legrosszabb gyermektelenségi adattal bíró két országot: Finnország és Németország esetében a megkérdezettek 8 százaléka idealizálja a gyermektelenséget, nyolcszor annyian, mint hazánkban.

Hasonlóan alakul a válaszadók aránya akkor is, amikor a családalapítás állami támogatásáról kérdezik őket. A „nyugati” tagállamokban 79 százalék tartja kívánatosnak a családok támogatását, a visegrádiak esetében 90 százalék. (Csehországban 92 százalék, Lengyelországban 86 százalék, Magyarországon 97 százalék, Szlovákiában 96 százalék ért ezzel egyet.) Csattanós ellenpontot jelent az európai fősodor migrációt elősegítő politikájához képest az a tény, hogy az európai megkérdezettek több mint kétharmada (69 százaléka), ezen belül a visegrádi együttműködés polgárainak több mint a háromnegyede (78 százaléka) szerint a népességsökkenés problémáját a születendő gyermekek számának növelésével kellene megoldani a bevándorlás erőltetése helyett. A magyarok 88 százaléka, a szlovákok 91 százaléka, a csehek 87 százaléka ért ezzel egyet. A kérdésre választ nem adók aránya ennél a kérdésnél kiemelkedően magas volt, 19 százalék. Egyes országokban a megkérdezettek negyede nem adott választ, ami érzékelteti a kérdéskör átpolitizált jellegét. A családbarát mentalitás erősítését a „nyugatiak” és a visegrádiak egyaránt 81 százaléka támogatta, Magyarország itt is kiemelkedik a maga 96 százalékos értékével.

Az európaiak tehát, amikor lehetőségük adódott arra, hogy kifejtsék a véleményüket, a fősodor politikai erői és a média által súlykolt vélemények ellenére egyértelműen családpartinak bizonyultak, fontosnak ítélték a családok támogatását, igényelnék a családbarát társadalmi közeg kialakítását, illetve támogatnák az európai családokban születendő gyermekek számának növelését a migráció támogatása ellenében, hiszen maguk is átlagosan több mint két gyermeket szeretnének.

A visegrádi országok családpolitikájának egyik közös eleme a külföldön munkát vállaló fiatalok hazacsábítása a fokozatosan bővülő és így egyre jobb munkalehetőségeket és megélhetést kínáló anyaországokba. A családok jólétének erősítését középpontba helyező, folyamatosan bővülő visegrádi, elsősorban magyar és lengyel családpolitikai intézkedések rendszere a jelenleg Nyugat-Európában élő és munkát vállaló fiatalok esetében a visszatérés döntését elősegítő érv lehet. A statisztikai adatok arról tanúskodnak, hogy 2019-ben immár többen tértek haza Magyarországra, mint ahányan külföldön vállaltak munkát, miközben a visszatérők között jelentős arányban vannak családalapító fiatalok is, akik egy biztonságos, családbarát országban szeretnék felnevelni a gyermekeiket. Hasonló tendenciákat figyelhetünk meg a többi visegrádi országban is.

A családtámogatások ösztönző rendszere Magyarországon

A 2010-ben megalakult második Orbán-kormány célul tűzte ki egy versenyképes, munkaalapú társadalom kialakítását, amely demográfiai problémáit a magyar családok támogatásával kívánja orvosolni.

A családközpontú kormányzás jogszabályi alapjait Magyarország új Alaptörvényében és a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. sarkalatos törvényben fektette le a két-harmados felhatalmazást szerző, konzervatív többségű országgyűlés. Az Alaptörvény hitet tesz a hagyományos családdmodell mellett, amikor definiálja a családot:

„Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet. [...] Magyarország védi a házasság intézményét, mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.”

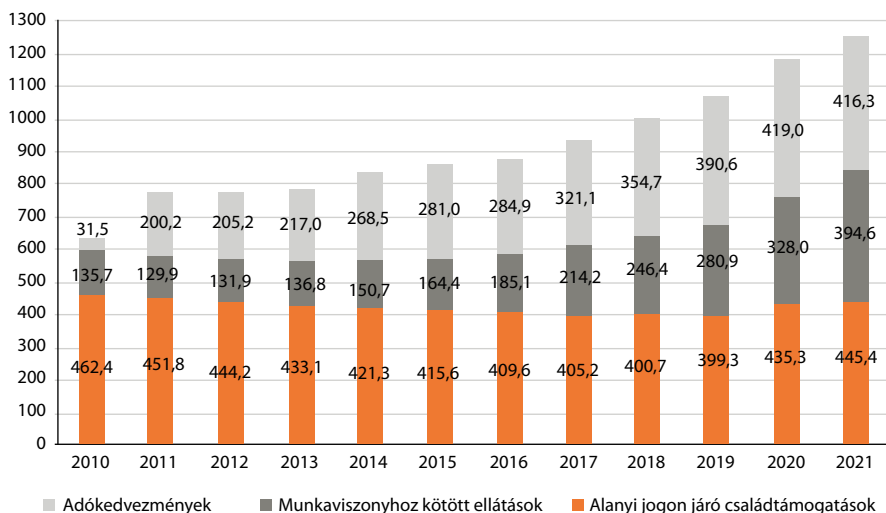
A családvédelmi sarkalatos törvény deklarálja a családok támogatásának ügyét és annak fontosságát, valamint külön fejezetben rögzíti, hogy a munkavállalás és a gyermekvállalás olyan tényezők, amelyek egymást erősítve szolgálják a magyarok jólétét és jóllétét.

2010-től elindult az a folyamat, amely során elvált egymástól a rászorultsági elvű szociálpolitika és a családpolitika, leválasztva a segélyezési alapon működő szociálpolitikáról a családok támogatását. A családpolitika legfőbb célja, hogy elősegítse a családok belső stabilitását, védje autonómiájukat, növelje biztonságukat, ösztönözze a gyerekvállalást, erősítse a kapcsolatot a munka világával, és előmozdítsa a generációk együttműködését. A családpolitika akkor eredményes, ha egyszerre stabil, komplex, célzott és rugalmas.⁸

Makroszinten az első és legfontosabb célkitűzés a munka- és családalapú társadalom építése. Ennek érdekében kiemelt jelentőséggel bír a munkahelyteremtés és a munkahelyvédelem, amely együtt jár a családok életszínvonalának emelkedésével, ezáltal biztonságuk növekedésével és ennek következtében a gyermekvállalási kedv növekedésével. Azt, hogy mind a munka világában, mind a gyermekvállalás terén egyszerre sikerült eredményeket elérni, jól mutatják a vonatkozó adatok. 2010-hez képest több mint egymillióval többen dolgoznak 2022 januárjában Magyarországon, míg a gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi arányszám negyedével nőtt. A családtámogatások fontos elemei a munkavállaláshoz kötődnek, aminek egyik fontos hozadéka, hogy az állam túllépett a paternalista szemléleten, és helyette ösztönző, támogató segítséget nyújt az egyszerre dolgozó és gyermeket nevelő szülőknek.

Azáltal, hogy a kormány a munkaviszonyhoz kötött családi juttatások arányát az alanyi jogon járó ellátásokhoz képest a családokra fordított összes kiadáson belül a 2010-es 27 százalékról 2021-re 63 százalékra növelte, egyértelműen tükrözi a családpolitika deklarált elvi alapját, miszerint a családok segítése, a gyermekvállalás ösztönzése, valamint a foglalkoztatás növelése egymással karöltve valósul meg.

⁸ Lakner Zoltán: *Szociálpolitika*. Budapest, Szent István Társulat, 2012.

4. ábra: Pénzbeli családtámogatások és adókedvezmények alakulása főbb típusok szerint, 2010–2021 (millió forint)

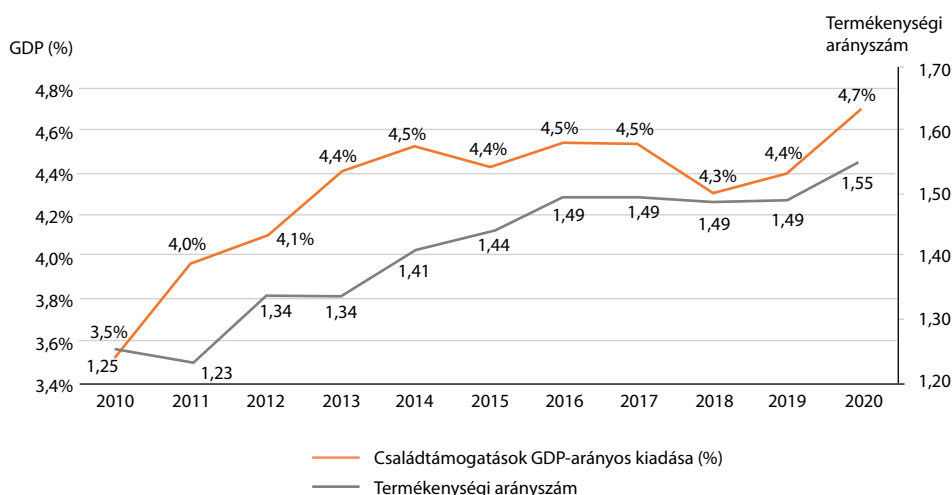
Megjegyzés: 2021-ben több mint két és félszer többet költünk a családok támogatására, mint 2010-ben. A munkaalapú családtámogatások és kedvezmények aránya 27%-ról 63%-ra nőtt 2021-ben.

Forrás: KINCS

A 2011–2021 közötti időszakban összesen 18,5 ezermilliárd forintot fordított a költségvetés a családokra. 2022-ben a családok személyijövedelemadó-visszatérítésével együtt mintegy 3500 milliárd forintot, a GDP 6,2 százalékát fordítja a kormányzat a családokra. Ez az összeg több mint háromszorosa a 2010. évi ráfordításoknak, és több mint kétszerese az OECD-országok által átlagosan a családokra fordított forrásoknak.

A költségvetési forrásbevonás folyamatos növelésével párhuzamosan elindult a termékenység fokozatos növekedése is, ezáltal egyre több vágyott és tervezett gyermek születik meg hazánkban. A gyermekvállalási kedvet jelző termékenységi ráta 1,23-ról 2020-ban 1,56-ra nőtt, ami azt jelenti, hogy míg 2011-ben 100 párnak 123, addig 2020-ban immár 156 gyermeke született. Míg 2010-ben még csak három, addig mára négy gyermek születik meg a szüleik által vágyott és tervezett öt gyermek közül.

A magyar családpolitika egyik fontos elvi alapja annak a valós választási szabadságnak a biztosítása, miszerint a magyar szülők, kiemelten az édesanyák dönthetnek úgy, hogy akár három évet is otthon maradnak gyermekükkel, ezt a családtámogatások lehetővé teszik, avagy úgy is, hogy visszatérnek a munkaerőpiacra. Amennyiben a munka világába történő visszatérést választják, akkor élhetnek a gyed extra kínálta lehetőséggel, valamint a dinamikusan fejlődő bölcsődék egyikében biztonságban tudhatják gyermeküket, amíg dolgoznak. A család és munka összehangolását segítő kormányzati erőfeszítések sikerét jelzi, hogy 2010–2019 között csak Máltán nőtt nagyobb mértékben a női foglalkoztatás szintje, miközben a termékenység messze hazánkban emelkedett a legnagyobb mértékben.

5. ábra: GDP-arányos családtámogatások és a GDP kapcsolata

Megjegyzés: A GDP-arányos családtámogatás emelkedésével növekszik a termékenység, a gyermekvállalási kedv.

Forrás: KINCS

A családközpontú kormányzás zászlóshajója a családi típusú adózás rendszere. 2010-ben csak a legalább háromgyermekesek részesülhettek családi adókedvezményben, ez a nettó munkabért növelő kedvezmény mindösszesen 106 ezer fő számára volt elérhető. 2011-től a polgári kormányzat visszaállította a családi adókedvezményt minden gyermek után.⁹ Ennek köszönhetően 2021-re már több mint egymillió család vehette igénybe a családi adókedvezményt, közel 3 ezermilliárd forint értékben.¹⁰ A családi adózás által a családoknál maradó jövedelem döntő része a magyar gazdaságot erősíti a belső fogyasztás növelésével. 2013 óta a családi adókedvezményt már a járulékokból is érvényesíteni lehet, ezzel is biztosítva azt, hogy a kedvezménnyel az alacsonyabb jövedelműek is teljes mértékben élni tudjanak. 2010 és 2020 között a kétgyermekesek után járó adókedvezmény összege a duplájára, gyermekenként 20 ezer forintra emelkedett. Fontos kiemelnünk azt is, hogy más országokkal ellentétben hazánkban a családi adókedvezmény igénybevételenek nincs jövedelmi határa, így azzal minden adózó teljes egészében élni tud, ezzel is kapcsolódva ahhoz az alaptételhez, hogy a családpolitika elsődleges célja, hogy aki gyermeket nevel, az anyagilag jobban járjon annál, aki nem vállal gyermeket. A családi adózás kapcsán több magyar különlegességet figyelhetünk meg. Az egyik, hogy a magzat a várandósság 12. hetétől szintén kedvezményezett eltartottnak minősül, így utána is igénybe veheti a család az adókedvezményt. 2020-tól Magyarország egyedüli

⁹ 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 29/A. §.

¹⁰ Tállai András: *Az adókedvezmények révén soha nem látott összeg marad a családoknál. Koronavírus.* gov.hu, 2020. december 30.

országként teljes személyijövedelemadó-mentességet kínál a négy- vagy többgyermekes édesanyáknak a munkaviszonyból származó jövedelmük után. Ezzel a lehetőséggel mintegy 49 ezer magyar édesanya élt az eddigiekben. A kormányzat 2022-től lengyel példát követve vezette be a 25 év alatti fiatalok személyijövedelemadó-mentességét. Az intézkedés szintén a legális munkavállalást, a fiatal munkavállalók munkaerőpiaci esélyeit növeli, miközben a társadalombiztosítási jogviszony megléte által a családalapításkor nem okoz majd számukra problémát az előzetes biztosítási jogviszonyra vonatkozó feltételek teljesítése.

Ma Magyarországon számos pénzbeli gyermekgondozási ellátás támogatja a foglalkoztatottak gyermekvállalását. A csecsemőgondozási díj (csed), a gyermekgondozási díj (gyed) és az örökbefogadói díj (öfd) a három legfontosabb ilyen ellátás.¹¹ Ezek az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai közé tartoznak jövedelempótló jellegük miatt, ugyanakkor céljukat tekintve a gyermekvállalás támogatását szolgáló intézkedések.¹² Fontos jellemzőjük, hogy igénybevételek feltétele az igénylést megelőző két éven belül meglévő 365 nap biztosítási jogviszony, illetve felsőoktatási intézmény nappali tagozatán folytatott hallgatói jogviszony megléte. Elkülönülnek ezért az alanyi jogon igénybe vehető gyermekgondozást segítő ellátástól (gyes) és a 3 gyermeket nevelőknek járó gyermeknevelési támogatástól (gyet), amelyekre a családi pótlékban részesülő szülők előzetes biztosítási jogviszony nélkül is jogosultak.¹³ A társadalombiztosítási jogviszonnyal rendelkező szülők részére a gyermek születése előtt és után összesen 168 napig jár a csed, ezt követően a gyermek 2 éves koráig (ikrek esetén 3 éves korig) gyed-re jogosultak. Akik nem rendelkeznek az előírt időtartamú biztosítási jogviszonnyal, azok pedig gyes-t igényelhetnek a gyermek 3 éves koráig, illetve gyetet akkor, ha a családban három gyermeket nevelnek, és a legkisebb 8 év alatti. Fontos újítás, hogy 2021. július 1-jétől a csed összege a jövedelem 70 százalékaról annak 100 százaléka-ra nőtt. Ennek következtében az az egyedülálló helyzet áll elő, hogy az édesanyák a szülést követően magasabb nettó jövedelemre tesznek szert a folyósítás időtartama alatt, mint amikor még dolgoztak, hiszen a csedből társadalombiztosítási járulékot nem vonnak le, csak személyi jövedelemadót szükséges befizetni. Ez egy igen jelentős további anyagi támogatás a családok részére a gyermek születését közvetlenül követő fél évben. A KSH adatait vizsgálva összességében elmondható, hogy a foglalkoztatási adatok szignifikáns emelkedésével összhangban az előző évtizedben többen részesültek csed (+9,53 százalék) és gyed (+16,33 százalék) ellátásban, míg a megállapított gyesek száma jelentős mértékben csökkent (–15,61 százalék).¹⁴

¹¹ 1997. évi LXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól (Ebtv.) 40–42. §-ok.

¹² Hoffman István – Gellérné Lukács Éva: *Bevezetés a társadalombiztosítási és szociális jogba. A munkaügyi és társadalombiztosítási BA szak hallgatói részére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2020. 220.

¹³ A gyest és a gyetet nem is az Ebtv.-ben szabályozták, hanem a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvényben.

¹⁴ A havi átlagos igénybe vevők száma a KSH adatai alapján. Lásd részletesen: KSH: *Családtámogatásban részesülők* (2021).

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) kisgyermekes szülők munkavállalására irányuló felmérése¹⁵ szerint a megkérdezettek többsége szerint jó, ha van két kereső a családban, ugyanakkor a családayai szerep is legalább annyit ér, mint dolgozni. A többség szerint a legmegfelelőbb egy kisgyermekes édesanyának a rugalmas foglalkoztatás. A válaszok alapján a gyermek 3 éves kora után az édesanya munkavállalását ellenzők tábora jelentősen, 20 százalékra csökken. A megreformált, átalakított, nagyobb rugalmasságot biztosító és folyamatosan bővülő bölcsődei rendszer, illetve a hároméves kortól kötelező óvodai nevelés jól tükrözi és kiszolgálja ezt a társadalmi igényt.

2014 mérföldkő volt a gyermekgondozási ellátások tekintetében, hiszen a gyed extra bevezetésével jelentősen rugalmasabbá vált a családi ellátások rendszere. A gyed extra lehetővé teszi, hogy a kisgyermekes szülők a gyermek féléves korától¹⁶ akár teljes munkaidőben dolgozzanak, miközben a korábbiakkal ellentétben számukra nem szüntetik meg az ellátás folyósítását. Abban az esetben, ha újabb gyermek érkezik a családba, akkor sem veszik el az ellátás. Ennek az intézkedésnek is köszönhetően 40 százalékkal nőtt a 3 év alatti gyermeket nevelő édesanyák foglalkoztatási rátája, és jelentősen csökkent a testvérek megszületése között eltelt idő.¹⁷

A KINCS reprezentatív kutatásából¹⁸ kiderül, hogy a magyar fiatalok átlagosan 2,37 gyermeket terveznek. Ahhoz, hogy ezek a szüleik által vágyott gyermekek ténylegesen megszülessenek, az egyik fontos feltétel, hogy a gyermekek korábban jöjjenek a világra. A hallgatói gyed bevezetése támogatja azokat az édesanyákat, párokat, akik nappali tagozatos felsőoktatási tanulmányaik során vagy közvetlenül azután vállalnak gyermeket, azzal, hogy mesterképzés esetén a garantált bérminimum 70 százaléka, alapképzés esetén a minimálbér 70 százaléka megfelelő mértékű ellátásban részesülnek.

A családi élet és a munka világának összehangolása jelentős kihívásokat jelent a legtöbb család számára. A gyed extra által jelentett rugalmasság mellett a kisgyermekkori ellátások bővítése is elengedhetetlen a kisgyermekes szülők foglalkoztatásának növeléséhez. A bölcsődei rendszer átalakítása, fejlesztése, a regionális különbségek csökkentése is hozzájárult a kisgyermekes szülők foglalkoztatásának bővítéséhez a nagyvárosokon kívül a kisebb településeken is, hiszen ma már minden településen, ahol negyvennél több 3 év alatti gyermek él, vagy 5 gyermek esetében arra igény mutatkozik, kötelező bölcsődét fenntartani, az átalakítást követően már rugalmasabb keretek között, akár kisebb, mini-, családi vagy munkahelyi bölcsődékben. A reformoknak és a nagyarányú fejlesztéseknek köszönhetően összességében tíz év alatt közel 70 százalékkal nőtt a bölcsődei férőhelyek

¹⁵ KINCS: *Baba-mama kutatás. Gyermeknevelés és munka* (2019a. február).

¹⁶ 2014. január 1-jétől 2015. december 31-ig a keresőtevékenység a gyermek 1 éves korától volt megengedett.

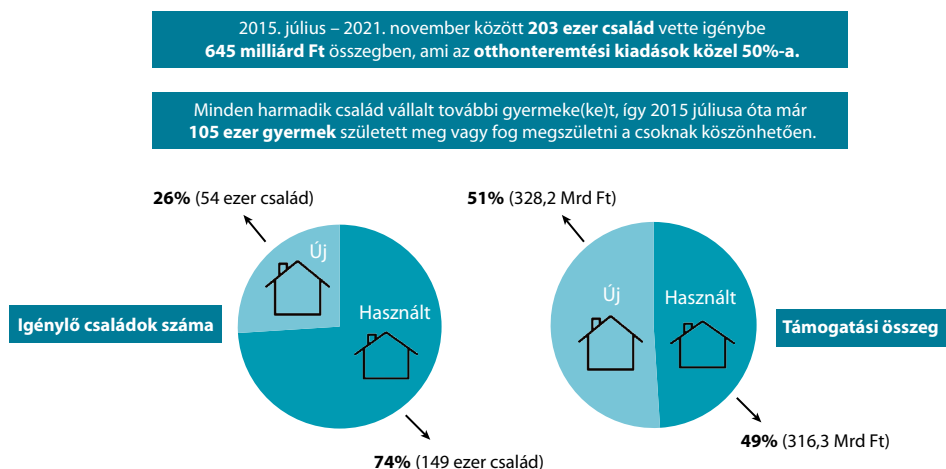
¹⁷ KINCS: *10+1 tény a 2010-es években gyermeket szült kismamákról* (2020a. május 3.).

¹⁸ KINCS: *Intergenerációs kutatás a reprodukciós kori meghaladott idősebb generáció és a reprodukciós korban lévő fiatalok körében* (2019b). 10.

száma. Főszabály szerint bölcsődékbe a munkavállalók gyermekei nyerhetnek felvételt, ezzel is elősegítve a kisgyermekes szülők munkavállalását.

Ahogy láttuk, a családpolitika fontos eszköze a felelős gyermekvállalás támogatása, a foglalkoztatáshoz kapcsolódó családi ellátások előnyben részesítése, de emellett fontos kiemelnünk az alanyi jogon járó, szintén univerzális hozzáférésű gyermekjóléti intézkedéseket is, amelyek mára a gyermeknevelés természetes velejárói lettek: így az ingyenes tankönyvek biztosítását mára a köznevelés minden évfolyamán, a gyermekek egészséges fejlődése érdekében a mindennapos testnevelés vagy az egészséges és sokaknak ingyenes gyermekétkeztetés bevezetését.

A KINCS felmérése¹⁹ szerint a gyermekvállalási korban lévők szerint a gyermekvállalást leginkább befolyásoló tényezők sorrendben: 1. a stabil párkapcsolat; 2. a biztos munkahely; 3. a megfelelő saját tulajdonú ingatlan. Az önálló otthon tehát meghatározó jelentőségű a gyermekvállalás szempontjából, ezért 2015-től kezdődően nagyszabású családi otthonteremtési program indult Magyarországon. A gyermekes vagy a gyermek(ek)et vállalók jelentős anyagi támogatásban, új lakás esetén akár 10 millió forint vissza nem térítendő támogatásban, illetve ezt kiegészítő állami kamattámogatott hitelben részesülhetnek. A támogatás igénybevételének feltétele és mértéke függ az ingatlan méretétől és jellegétől (új, használt), a meglévő és a vállalt gyermekek számától, közös feltétel azonban a támogatás felvételét megelőző társadalombiztosítási jogviszony szükségessége, tehát az otthonteremtés támogatása során is fontos a legális munkaerőpiaci részvételhez és társadalombiztosítási befizetésekhez való kapcsolódás. Azzal, hogy 2019-től a külföldi (EU, UK) társadalombiztosítási jogviszony is elfogadott, a külföldön dolgozó, családot alapító fiatalok hazatérését is jelentősen elősegíti a csok.

6. ábra: Családi otthonteremtési kedvezmény (csok)

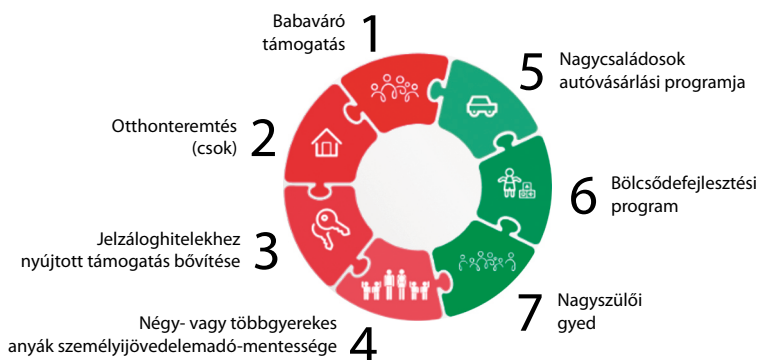
Forrás: CSTNM

¹⁹ KINCS (2019b) i. m.

A csokot közel hat és fél év alatt 645 milliárd forint értékben igényelték a gyermekes családok, akiknek 2016-tól további segítséget jelentett az áfa-visszatérítési támogatás (116 milliárd forint) és a többgyermekesek kamattámogatott kölcsöne (679 milliárd forint), valamint 2018 óta a többgyermekesek jelzáloghitelének csökkentése 57 milliárd forint összegben. Így az elmúlt több mint 6 évben a családoknak folyósított, vissza nem térítendő és visszatérítendő lakáscélú támogatások összege együttesen csaknem elérte az 1500 milliárd forintot.

A kérelmezők közel kétharmada kizárólag meglévő gyermekei után, több mint egyharmada – meglévő gyermekeik mellett vagy anélkül – újabb gyermek(ek) vállalása fejében igényelték a kedvezményt. Látszik tehát, hogy a csoknak a gyermekvállalási kedv növekedésében is meghatározó szerepe volt. A 2016–2020 közötti időszak során történt 741 ezer lakástranzakcióból és saját célú lakásépítésből átlagosan minden ötödiknél – ezen belül az építkezések kétharmadánál, az újlakás-vásárlások több mint felénél és a használtlakás-vásárlások 15 százalékánál – igénybe vették a csokot, ami mutatja, hogy a támogatás bevezetése jelentős és egyre növekvő arányban támogatja a magyar családok saját otthonhoz jutását.

2010-től kezdve a családbarát kormányzat a stabilitást megőrizve folyamatosan bővítette a családokat különféle élethelyzeteikben támogató, anyagi előnyöket biztosító, a gyermekvállalás előtt álló akadályok lebontását segítő lehetőségeket. A 2019 februárjában bejelentett, 2019 júliusától, illetve két intézkedés tekintetében 2020 januárjától életbe lépő családvédelmi akcióterv hét intézkedése is egyszerre nyújt támogatást a gyermekvállalás és az otthonteremtés előtt állóknak, a már hitelt törlesztőknek, a nagycsaládosoknak, a gyermeket nevelőknek, illetve segíti elő a generációk közötti szolidaritást. A hét intézkedés a következő: babaváró támogatás, csok bővítése, jelzáloghitel elengedése gyermekvállalás esetén, négy- vagy többgyermekes anyák szja-mentessége, nagycsaládosok autóvásárlási támogatása, bölcsődefejlesztés és a nagyszülői gyed. Ezen intézkedések közül többet említettünk már az előzőekben, itt a babaváró támogatásról és a nagycsaládos gépkocsivásárlási támogatásról tájékoztatnánk részletesebben.

7. ábra: Családvédelmi akcióterv

Forrás: EMMI–CSIÁT

A családvédelmi akcióterv intézkedései a vártnál is népszerűbbnek bizonyultak, vizsgálva ezzel azt, hogy az intézkedések egybevágnak a magyar családok valós igényeivel. 2022 januárjáig összesen 460 ezer igénylés érkezett a hét intézkedés kapcsán. A legnépszerűbbnek a babaváró támogatás bizonyult közel 200 ezer regisztrált kérelemmel. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért felmérése szerint a magyarok elsőpró többsége támogatja az akcióterv egyes intézkedéseit, és alkalmasnak tartja azokat a demográfiai helyzet javítására.²⁰

A babaváró támogatás 2019 júliusa óta érhető el, 10 millió forint kamattámogatott, szabad felhasználású hitelt jelent a gyermekvállalás előtt álló fiatal házaspárok számára. A feltételek közé tartozik, hogy a feleségnek 18 és 41 év közöttinek kell lennie, és legalább három év biztosítási jogviszonnyal kell rendelkeznie. A házaspárok számára azért népszerű ez a támogatás, mert már az első gyermek megszületését követően három évre felfüggeszthető a törlesztés, és kamatmentessé válik a teljes hitel. A második gyermek születésével a tartozás 30 százalékát elengedi az állam, és újabb három évre szüneteltethető a törlesztés. A legnagyobb kedvezményt a három gyermeket vállalók kapják, hiszen esetükben a teljes hitelt elengedik, így elmondható, hogy a hitel támogatássá alakul át. A családalapítás előtt álló fiatal párok számára a babaváró támogatás óriási lehetőség, hiszen segítségével a fiatalok akár már a házasságuk kezdetétől stabil anyagi körülmények között élhetnek, így a leendő gyermekek számára sokkal kedvezőbb, biztonságosabb körülményeket tudnak teremteni. Ez az intézkedés már az első hetekben rendkívül népszerű volt, és a támogatás bevezetése óta közel 200 ezer család igényelte, 90 százalékuk a teljes 10 millió forintos összeget. Az intézkedés jelentősen befolyásolta a házassági és a gyermekvállalási kedvet, hiszen mindkét mutató nagymértékben nőtt a bevezetés óta.

A nagycsaládok gépkocsivásárlásának támogatására a Nagycsaládosok Országos Egyesülete tett javaslatot, mivel tagságuk körében a magyar átlagnál is idősebbek voltak a gépkocsik, illetve mivel a nagycsaládok életét – különösen vidéken – nagyban megkönnyíti az autós közlekedés lehetősége. A nagycsaládosok autóvásárlási támogatása 2019 júliusától igényelhető, annak segítségével a minimum három gyermeket nevelő családok kedvezményesen tudnak nagyobb autót vásárolni. Az állam által nyújtott maximum 2,5 millió forintos vissza nem térítendő támogatást a legalább hétszemélyes gépjárművek vásárlása esetén igényelhetik. A harmadik gyermeküket váró családok a várandósság 12. hetétől szintén jogosultak a támogatásra. Az intézkedésnek köszönhetően sok nagycsaládos számára megnyílt a lehetőség, hogy biztonságosabb, környezetkímélőbb típusra cserélje autóját, valamint sok nagycsaládnak most sikerült először biztosítani a családi mobilitását. 2022 januárjáig közel 36 ezer kérelem érkezett be, amely jól jelzi az intézkedés népszerűségét. Ezáltal minden negyedik kiskorú gyermeket nevelő nagycsalád le tudta cserélni az autóját.

²⁰ KINCS (2020a) i. m.

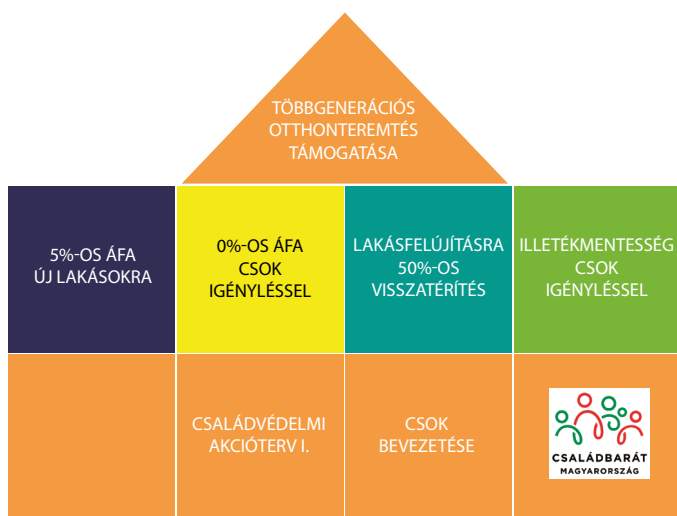
Családvédelem a koronavírus árnyékában

2010 óta a családpolitika egyik fő célkitűzése, hogy anyagi értelemben a gyermekek jobb színvonalon éljenek, mint ha nem vállaltak volna gyermekeket, és ebben a koronavírus okozta válság sem jelentett törést. A koronavírus-járvány okozta társadalmi és gazdasági nehézségek ellenére sem csökkentek vagy szűntek meg az ellátások. Sőt, a polgári kormány válságkezelésének egyik fő pontját a családok fokozottabb támogatása jelenti, hiszen számos új intézkedést fogantatosított az elhúzódó járványhelyzet alatt is. A kormány a koronavírus-járvány miatti lezárások, korlátozások kedvezőtlen gazdasági hatásai ellenére is tovább bővítette a családtámogatások körét, és folytatta a családvédelmi akciótervvel már megkezdett ösztönző családpolitikát. 2021-ben pedig a gazdaság újraindításával folytatódott a családokat érintő intézkedések bővítése. A munkahelyek megtartását és a demográfiai fordulatot támogató gazdasági lépések mellett számos, a családok helyzetén javító, új intézkedésről döntött a kormány, amit a költségvetés vonatkozó adatai tükröznek. A családok támogatására 2022-ben 2778 milliárd forintot biztosít a költségvetés, ezzel a 2010-es összeg közel háromszorosára emelkedik a magyar családok támogatására fordított forrás, ami még kiegészül a családok személyijövedelemadó-visszatérítésével 600 milliárd forint összegben.

A koronavírus-járvány megjelenése és terjedése jelentős hatással volt Magyarországon gazdaságára és munkaerőpiacára. A magyar kormány – a korlátozó intézkedések mellett – a gazdasági válság megelőzésére, illetve mérséklésére 2020 áprilisában gazdaságvédelmi akciótervet hirdetett, azzal a céllal, hogy a munkaadókat és munkavállalókat, valamint a lakosság egyéb csoportjait megvédje a járványhelyzet okozta gazdasági visszaeséstől és a negatív pénzügyi következményektől. A bérköltségek mérséklésére irányuló kormányzati intézkedések mellett családpolitikai szempontból meghatározóak voltak a foglalkoztatás rugalmasságát növelő, valamint képzési lehetőséget biztosító intézkedések, például a munkáltatónak lehetősége nyílt az otthoni munkavégzés és a távmunkavégzés egyoldalú elrendelésére, a munkájukat elvesztők számára pedig ingyenes informatikai alapozó oktatás indult. A munkaerőpiac nagyobb rugalmasságát kikényszerítette a járvány, ami egyúttal jelentős lépést jelentett a munka világának családbarát irányba való eltolódása felé is.

A gazdaságvédelmi intézkedések mellett a kormányzat kiemelt figyelmet fordított a családok segítésére, támogatására is. A veszélyhelyzet alatt lejáró családtámogatások automatikusan meghosszabbodtak, hiszen csak nagy nehézségek árán tudtak volna visszatérni a munka világába az érintettek. A családok anyagi helyzetének stabilizálását, lakhatásuk biztosítását segítette a hitelmoratórium bevezetése, amelyet minden lakossági hitel-, kölcsön-, illetve lízingszerződéssel, munkáltatói kölcsönnel, babaváró támogatással vagy csokhoz felvett kölcsönnel kapcsolatos törlesztésre igénybe lehetett venni. A kormány döntése értelmében 2021. novemberétől 2022. június 30-ig a gyermeket nevelők, valamint azok, akiknek csökkent a veszélyhelyzet alatt a jövedelmük, továbbra is igénybe vehetik a 2020 tavaszán bevezetett hiteltörlesztési moratóriumot. 2021 szeptemberéig hozzávetőlegesen 1,5 millió család és félmillió vállalkozás élt a hitelmoratórium lehe-

tőségével,²¹ míg a rászorulóknak részére 2022. június 30-ig nyitva álló lehetőséget 220 ezer lakossági ügyfél és háromezer kisvállalkozás veszi igénybe.²² Az MNB számításai szerint a széles körű fizetési moratóriumnak köszönhetően a magánszektor szereplői 2020-ban mintegy 1700 milliárd forint addicionális likviditáshoz jutottak.²³ Szintén a családok lakhatásának biztosítását szolgálja, hogy a kormány döntése értelmében 2022. január 1-jével hatályba lépett a lakossági jelzáloghitelek kamatstopja. A kamatstop maximálja az érintett jelzáloghitelek 2022. január 1-je és június 30-a között érvényes referencia-kamatlábát, ezáltal közvetetten az adós által fizetendő kamatot és törlesztőrészletet is, részlegesen megvédve őket az emelkedő kamatkörnyezet negatív hatásától. Ebben az időszakban a 2021. október 27. napján érvényes, szerződésben meghatározott referencia-kamatlábánál nem lehet magasabbat alkalmazni.

8. ábra: Többgenerációs otthonteremtés támogatása

Forrás: CSTNM

2021. január 1-jével indult Magyarország legnagyobb otthonteremtési programja, amely a gazdaság dinamizálása mellett a családoknak lehetőséget kíván biztosítani arra, hogy saját tulajdonú, megfelelő minőségű otthonokban nevelhessék gyermekeiket. Az elmúlt évek egyik családpolitikai prioritásként kezelt eleme, az otthonteremtés a koronavírus-járvány ellenére is folytatódott, és jelentős mértékben bővült. Az intézkedések célja

²¹ Ezt tanácsolja a Bankszövetség a hitelmoratóriummal kapcsolatban. *Hirado.hu*, 2021. szeptember 15.

²² PM: A hitelmoratórium továbbra is védi a pénzügyi segítségre szoruló családokat, kisvállalkozásokat. *Koronavirus.gov.hu*, 2022. január 6.

²³ Magyar Nemzeti Bank: *A válság alatt jól vizsgázott bankrendszernek a kilábalásban is fontos szerepe lesz* (2021. június 3.).

a gazdasági újraindítás elősegítése mellett az, hogy a támogatási rendszer lehetőségeivel a gyereket nevelő és vállaló családok minél szélesebb körben élni tudjanak. E célra a 2021-es költségvetésben közel 250 milliárd forint, a 2022-es költségvetésben több mint 380 milliárd forint áll rendelkezésre, az áfa- és illetékmentesség jövőre 170 milliárd forint megtakarítást jelent a családoknak.

A 8 pontos otthonteremtési akcióterv keretében 2021-től 27 százalékról 5 százalékra csökkent az új építésű lakások áfakulcsa, a csok egyidejű igénylésével a családoktól az állam ennek az 5 százalékos áfának a megfizetését is átvállalja, a saját erős építkezéseknél 5 millió forintos áfa-visszatérítési támogatás kérhető, illetékmentessé vált a használt vagy új otthonok vásárlása, az új otthon szerzésére járó csok összegével alakíthatnak ki a családok a tetőtér beépítésével többgenerációs otthonot, valamint jelentősen csökkentek a fizetendő közjegyzői díjak. Az otthonfelújítási támogatás és kölcsön pedig hatalmas lehetőséget biztosít azoknak, akik nem akarnak költözni, de a lakásukat vagy házukat szeretnék felújítani. 2022. év elejéig az igénylők száma megközelítette a 100 ezret, és közel 80 ezer család fel is vette a legfeljebb 3 millió forintos otthonfelújítási támogatást, átlagosan családonként 1,9 millió forint vissza nem térítendő támogatáshoz jutottak az otthonukat felújító családok.

A magyar családok anyagi helyzetének megerősítését és emellett a családok életforma, a gyermekvállalás, illetve a szülők, elsősorban az édesanyák társadalmi elismerésének megerősítését a pandémia alatt is több intézkedés célozza, például a csecsemőgondozási díj (csed) mértékének növelése.

Miközben Európa minden országát kiemelten sújtja a koronavírus-járvány utáni gazdasági újraindulás által is generált extrém mértékű energiaár-növekedés, valamint az által jelentősen megemelkedett infláció, a magyar családokat védi a 2013 óta érvényben lévő rezsicsökkentés. 2020-ban a magyar fogyasztók fizették Európa legalacsonyabb rezsiköltségeit, míg korábban ennek pont az ellenkezője volt az igaz. 2021-ben sem változott a helyzet, a földgáz ára az európai piacokon egy év alatt 400 százalékkal, míg a villamosenergia ára 80-100 százalékkal nőtt. A rezsicsökkentést kiegészítendő, a kormány 2021. november 15-től a 95-ös benzint és a gázolaj árát 480 forintos felső határral rögzítette három hónap időtartamra. Azzal, hogy hat alapvető élelmiszer: a cukor, a tej, a búzaliszt, a csirkemell, a sertéscomb, valamint a napraforgó-étolaj ára tekintetében minden üzletnek a saját, 2021. október 15-én alkalmazott árazási szintjére kell vissz térnie, szintén jelentősen tompítja az infláció negatív hatásait.

A gazdaság újraindítására irányuló intézkedések egyik eleme a minimálbér és bérminimum jelentős emelése. 2022 januárjától a minimálbér 200 ezer forintra, a garantált bérminimum 260 ezer forintra emelkedett, ezzel 2022-től magasabb a minimálbér a 2010. évi átlagbérnél. Minimálbérért Magyarországon nagyjából 300 ezer ember dolgozik, a szakmunkás-bérminimum 800 ezer embert érint. A minimálbér emelésével együtt több családtámogatás összege is nő, hiszen a gyermekgondozási díj (gyed), a hallgatói gyed és a gyermekek otthongondozási díja (gyod) összege is a minimálbérhez kötött.

A koronavírus-járvány időszakát követő gazdaság-újraindítási és egyúttal családpolitikai intézkedések közül kiemelkedik a gyermeket nevelő családok számára bizto-

sított személyijövedelemadó-visszatérítés. Mind mértékét, mind célcsoportját tekintve egyedülállóan nagy lehetőséget jelent ez a családok számára, akiknek a járvány idején a leginkább helyt kellett állniuk az élet minden területén. A kormány 2022. február 15-ig visszatéríti a dolgozó, gyereket nevelő szülőknek az általuk 2021-ben ténylegesen befizetett személyi jövedelemadót. A visszafizetés felső határa az átlagbér éves adótartalma, valamivel több, mint 800 ezer forint. Két, visszatérítésre jogosult szülő esetén akár 1,6 millió forint is lehet a visszatérítés összege. Az intézkedés 1,9 millió szülőt érint, és a költségvetés számára mintegy 600 milliárd forintos terhet jelent, amelynek a fedezetét a gazdasági növekedés teremti meg.

A koronavírus hatásai kiemelten negatívan érintették az időseket, ezért az első hullámokban dedikált vásárlási időszávvval, a vakcinaprogramban pedig az elsők közötti oltakozással óvta őket a kormányzat. A család- és nyugdíjasvédelmi program szerint a kormány négy lépésben fokozatosan, 2024-ig négy részletben tervezte visszavezetni a 13. havi nyugdíjat. Az újrainduló magyar gazdaság kiemelkedő teljesítménye azonban lehetővé tette, hogy már 2022 februárjában megkaphassa a 2,5 millió nyugdíjas a teljes 13. havi juttatást. Emellett a gazdaság jó teljesítménye tette lehetővé a valaha volt legmagasabb (85 ezer Ft) nyugdíjprémium kifizetését is. A nyugdíjak értékállóságát a 2022. január 1-jétől 5 százalékra növelt nyugdíjemelítés biztosítja.

A 25 év alatti fiatalok szja-mentessége a gazdaság-újraindítási akcióterv egyik legfontosabb eleme. 2022. január 1-jétől a 25 év alatti fiatalok az előző év július havi bruttó nemzetgazdasági átlagfizetésig mentesülnek a személyi jövedelemadó megfizetésének kötelezettsége alól. A lengyel mintára bevezetett intézkedés segíti a pályakezdő, családalapító korban lévő fiatalokat az önálló életük megkezdésében, valamint a koronavírus-járvány gazdasági hatásaiból való kilábalás is rövidebb, könnyebb lehet. A munkaügyi statisztika szerint az intézkedés várhatóan 280 ezer fiatalt érint. Átlagos kereset mellett havonta akár 40 ezer, éves szinten pedig közel félmillió forinttal jelent több bevételt az érintetteknek. A fiatalok jövedelme körülbelül 23 százalékkal nő ezáltal a jelenlegihez képest. 140 milliárd forintot hagy így az állam évente a fiataloknál.

Összegzés

A családbarát kormányzás első évtizedében sikerült megerősíteni a magyar családokat mind erkölcsi, mind gazdasági értelemben. Ennek pozitív hatásait figyelhetjük meg a koronavírus-járvány miatti veszélyhelyzetben is, amikor a vírus gyors terjedése pillanatok alatt borította fel a jól ismert világunkat, miközben a családok jól állták a sarat, mind anyagi, mind lelki értelemben tudták kezelni a megváltozott helyzetet. Intézetünk kutatásai rávilágítottak arra, hogy a válsághelyzet okozta kihívások inkább közelebb hozták egymáshoz a családtagokat, és megerősítették a családi kapcsolatokat. A veszélyhelyzetben a családok negyötöde úgy nyilatkozott, hogy számíthat házastársára, párjára és/vagy gyermekeire. Az emberek közel fele nyilatkozott úgy, hogy több időt tudott a családjával tölteni, ami tükröződik abban az adatban is, miszerint 24 százalékuk szerint

javult a családtagok közötti kapcsolat, míg 71 százalékuk szerint nem történt változás, mindössze 4 százalék számolt be azok romlásáról. 2021. februárban hozzávetőlegesen ugyanezek az arányok maradtak, a magyarok 21 százalékának javult a párkapcsolata, családi kapcsolata a járvány idején, 73 százalékuknál változatlan maradt, és mindösszesen 5 százalékuk számolt be romlásról.²⁴

A világhírű Max Planck Intézet termékenységi adatbázisa (Human Fertility Database)²⁵ kimutatta, hogy Európában Izland mellett Magyarország az egyetlen olyan ország, ahol 2020-ban több gyermek született, mint 2016–2019 között átlagosan. A német kutatóintézet adatsora, valamint a 2020-ra és 2021-re vonatkozó népmozgalmi adatok, amelyek szerint Magyarországon a pandémia ellenére is nőtt a házasodási és gyermekvállalási kedv, ékes bizonyítékai annak, hogy átfogó családbarát intézkedésekkel nemcsak minimalizálni lehet a koronavírus okozta termékenység-visszaesést, de akár a pandémia hatásai ellenére is lehetséges a termékenység növelése. Ezek a sikerek is bizonyítják az ösztönző családpolitika létjogosultságát, hosszú távú eredményességét és hatékonyságát.

Felhasznált irodalom

- Czech Statistical Office: *Statistical Yearbook of the Czech Republic 2021* (2021). <https://bit.ly/3si40Ao>
- Ezt tanácsolja a Bankszövetség a hitelmoratóriummal kapcsolatban. *Hirado.hu*, 2021. szeptember 15. <https://bit.ly/3McsIzA>
- Hoffman István – Gellérné Lukács Éva: *Bevezetés a társadalombiztosítási és szociális jogba. A munkaiügyi és társadalombiztosítási BA szak hallgatói részére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2020.
- KINCS: *Baba-mama kutatás. Gyermeknevelés és munka* (2019a. február). <https://bit.ly/3sj2wpq>
- KINCS: *Intergenerációs kutatás a reprodukciós kort meghaladott idősebb generáció és a reprodukciós korban lévő fiatalok körében* (2019b). <https://bit.ly/351Tx3m>
- KINCS: *10+1 tény a 2010-es években gyermeket szült kismamákról* (2020a. május 3.). <https://bit.ly/3phjbrA>
- KINCS: *A koronavírus járvány családokra gyakorolt hatása az első hullám idején. Kutatási gyorsjelentés* (2020b. szeptember). <https://bit.ly/3pganCu>
- KINCS: *Európa Projekt – család kérdéskör: A magyar az egyik legcsaládcentrikusabb nemzet* (2021. január 19.). <https://bit.ly/35tiXGB>
- KSH: *Népmozgalom, 2020* (2021). <https://bit.ly/36Lut13>
- KSH: *Családtámogatásban részesülők* (2021). <https://bit.ly/3slovwb>
- Lakner Zoltán: *Szociálpolitika*. Budapest, Szent István Társulat, 2012.
- Magyar Nemzeti Bank: *A válság alatt jól vizsgázott bankrendszernek a kilábalásban is fontos szerepe lesz* (2021. június 3.). <https://bit.ly/3tfwRom>
- MPIDR: *Human Fertility Database* (2021). <https://bit.ly/35rIJLw>

²⁴ KINCS: *A koronavírus járvány családokra gyakorolt hatása az első hullám idején. Kutatási gyorsjelentés* (2020b. szeptember).

²⁵ MPIDR: *Human Fertility Database* (2021).

- Parragh Bianka – Báger Gusztáv – Tóth Gergely: A koronavírus-válság újszerűsége és kezelésének első eredményei: az ösztönző állam mint válságkezelő. In Parragh Bianka – Kis Norbert (szerk.): *Az ösztönző állam válságkezelése I. A koronavírus-válság kezelésének első eredményei*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 17–64.
- PM: A hitelmonitorium továbbra is védi a pénzügyi segítségre szoruló családokat, kisvállalkozásokat. *Koronavirus.gov.hu*, 2022. január 6. <https://bit.ly/3BP1moW>
- PriceWaterHouse Coopers: *The World in 2050. The Long View: How Will the Global Economic Order Change by 2050?* (2021). <https://pwc.to/3IplVKU>
- Statistical Office of the Slovak Republic: *Slovak Republic in Figures 2021* (2021. október 20.). <https://slovak.statistics.sk>
- Statistics Poland: *Statistical Yearbook of the Republic of Poland 2021* (2021. december 29.). <https://bit.ly/3t8WgzR>
- Tállai András: Az adókedvezmények révén soha nem látott összeg marad a családoknál. *Koronavirus.gov.hu*, 2020. december 30. <https://bit.ly/3he1OoD>

Ajánlott irodalom

- Fűrész Tünde – Molnár Balázs: A családbarát Magyarország építésének első évtizede az Európai Unióban. *Kapocs*, 3. (2020), 3–4. 3–11. <https://bit.ly/3heLkeD>
- Gellérné Lukács Éva: *Személyek szabad mozgása az Európai Unióban*. Budapest, Tullius Kiadó, 2009.
- Gellérné Lukács, Éva: Support for Families. A Way to Tackle COVID-19 and Its Implications in Hungary. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 9. (2021), 1. 91–110.
- Gyeney Laura: Mobilitási trendek Európában, különös tekintettel Magyarország helyzetére. In Smuk Péter (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 1075–1178.
- KINCS: *Az egy éves Családvédelmi Akcióterv megítélése a gyermekvállalási korban lévő magyarok körében* (2020. július 1.). <https://bit.ly/33QUEIL>
- Molnár Balázs: Foglalkoztatottak gyermekvállalását és gyermeknevelését segítő ellátások Magyarországon. *Munkajog*, (2021), 1. 64–71. <https://bit.ly/36Ah1N7>
- Novák Katalin – Fűrész Tünde: *Családbarát évtized 2010–2020*. Budapest, KINCS, 2021.

Hivatkozott jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye

1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról

1997. évi LXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól (Ebtv.)